

Нагачевська О.О.*

ПОСТМОДЕРНІСТСЬКІ ТЕНДЕНЦІЇ У ТВОРЧОСТІ ДЖОЙС КЕРОЛ ОУТС

The article deals with the postmodernist tendencies in Joyce Carol Oates' works. The author defines writer's artistic and aesthetic views and analyses her novel «Blond» (2000).

Характерними рисами творчості американської письменниці Джойс Керол Оутс є складність, суперечливість і неоднозначність, що відображає зміну духовних орієнтирів і трансформацію культурного та соціального простору в США протягом останніх десятиліть ХХ та початку ХХІ століття. В Україні, а також у країнах пострадянського простору доводиться констатувати недостатнє дослідження її творчості (окремі статті та рецензії Т.Денисової, Н.Висоцької, М.Анастасьєва, Г.Анікіна, О.Зверєва, Г.Злобіна, М.Коренєвої, О.Мулярчика, М.Пальцева). У російській та українській науковій думці не існує єдиного підходу до вивчення Дж.К. Оутс – цієї визначної постаті ХХ ст., тим більше, що залишається багато нерозкритих матеріалів і тем її доробку, адже не проводився аналіз її сучасних романів. Тому наше дослідження є актуальним.

Мета дослідження полягає в тому, щоб визначити місце Джойс Керол Оутс у постмодерністській парадигмі літератури США і, ширше, в сучасному літературному процесі.

Впродовж останнього десятиліття письменниця використовує складний метод інтегрування та стилізації усталених форм із новими тенденціями постмодернізму, хоча творчість Оутс не можна інтерпретувати як *субо* постмодерністську. На думку Дж.К. Оутс, серйозний письменник перебудовує реальність, як того вимагає мистецтво, сподівається знайти унікальне естетичне бачення, досягти вершин красномовства; але реалістичність зображення завжди є основою різноманітності творчості [1].

Дж.К. Оутс не погоджується з письменниками-постмодерністами, які підкреслюють не лише складність, а й непотрібність написання в наш час нових оригінальних літературних творів, ратують за злиття масової та елітарної літератур. Вона визнає це своєрідним інтелектуальним глухим кутом, підкреслює, що їхнім творам бракує зацікавленості людиною: вони є лише виявом майстерності розуму [2, 178].

На нашу думку, для Дж.К. Оутс більш привабливими є погляди Л.Хатчен, яка зосереджується у своїх дослідженнях на проблемі адекватного відтворення людського досвіду та подій у літературі постмодернізму. Дослідниця відстоює ідею зближення у постмодернізмі високої та масової культури, використання іронії для одночасного перебування на критичній відстані від зображуваного і злиття коментарів до тексту з самим текстом [3].

Найважливішим розходженням Дж.К. Оутс із постмодерністами є погляди на роль митця й мистецтва в сучасному суспільстві. Наприклад, Дж.Барт висуває і обґрунтовує принцип етичного нігілізму творця. Суть його в тому, що митець повинен бути морально нейтральним і, незважаючи на власні симпатії людини чи громадянина, залишатися байдужим до будь-яких цінностей, котрі не стосуються його творчості [4; 5].

* старший викладач кафедри романо-германських мов Хмельницького національного університету

Кредо Джойс Керол Оутс – бути свідком сучасного життя і відобразити його в усіх проявах. На думку Дж.К. Оутс, художник мусить відчувати себе жерцем мистецтва, який зобов'язаний «не пасивно сприймати світ, а наполегливо конструювати його у власній свідомості [6, 37]». Бачення світу втілюється у стилі, особистість автора виражена його «голосом». На увагу заслуговує також і експериментальне мистецтво.

Письменниця вважає, що твори можуть бути «популярними» і водночас якісними та своєрідними. Така думка частково збігається з ідеєю постмодерністів про синтез високого (елітарного) мистецтва та масового. Але різниця все-таки є (і велика): Оутс говорить не про літературу «для обраних», а про талановиті, своєрідні твори, написані майстрами слова, які б зацікавили як високоосвіченого, так і читача, недосить обізнаного з особливостями літературного розвитку.

У своїх творах – як у реалістичному, так і в «антиреалістичному» проявах – Оутс являє собою досить цікавий випадок автора, який вдало синтезує найкращі засоби різних літературних традицій. Її творчості притаманні риси експерименту та гри. Письменниця свідомо виходить за межі існуючих жанрів, поєднуючи у творах часом важко поєднувані естетичні принципи. Її тексти містять довготривалі відступи, вільні від умовностей діалоги з включенням у їхню канву різних творів і письменників (не тільки сучасних, але й тих, що відносяться до минулого).

На нашу думку, в романах і оповіданнях останнього десятиліття письменниця експериментує: намагається поєднати найкращі досягнення реалістичної і романтичної літературної традиції з *окремими засобами постмодерністського роману*. Така думка ґрунтується на аналізі художньо-естетичних принципів Дж.К. Оутс. Оутс є спадкоємицею американської культури, живе й творить в атмосфері культурних, соціальних і економічних змін. Але потрібно взяти до уваги ідеї Дж.К. Оутс про можливість співіснування різних жанрів в одному романі, про можливість існування високоякісних творів, які є одночасно популярними, про необхідність експерименту в творчості письменника. Звідси, як ми вважаємо, походить і феномен схрещення різних літературних традицій та світогляду (реалізму, романтизму, постмодернізму), в результаті чого з'явилися романи, у яких Дж.К. Оутс залишається вірною своєму головному завданню митця – бути свідком і розкривати глибинні проблеми особистості в суспільстві, користуючись різноманітними художніми засобами. Найкращим прикладом наявності постмодерністських тенденцій у творчості Оутс буде аналіз її роману «Білявка» (2000).

Існує велика кількість тлумачень терміна *постмодерністський роман*. За Ф.Джеймсоном, «Постмодерністським романам не вистачає алегоричних засобів, щоб відобразити чи змодельювати систему, через те, що вони, по суті, збудовані з самореферентним розумінням реальності [7, 349]». Його критичний погляд фокусується на постмодерністських засобах таких, як *стилізація*; та методі, коли «письменники не мають справи з історією, через те що вони – політично нейтральні [7, 350]». Власне визначення пропонує Патріція Во (Patricia Waugh): «Децентралізований та фрагментарний суб'єкт більшості постмодерністських творів є таким, чиє існування базується на дезінтеграції існуючої віри в можливість повної реалізації автономного суб'єкта [8, 328]».

Ми, у свою чергу, зосередимось на методі, за допомогою якого в романі використовується авторський погляд із сучасного на минуле у формі розповіді головної героїні, якій властива висока самосвідомість: це характерно для постмодерністського відображення минулого, коли «історія повертається до тих різноманітних складників людської спільноти, кого Історія позбавила історії, і створюється контр історія Історії [9, 118]». Як пише Лінда Хачеон, «якщо минуле відоме нам сьогодні через його текстуалізовані відбитки (які, подібно до всіх текстів, завжди відкриті для інтерпретації), тоді написання як історичної, так і історіографічної метапрози стає формою комплексного інтертекстуального пере-

хресного посилання, яке діє в середині (і не заважає) його невідворотно хаотичного контексту [3, 81]».

Творчості Оутс характерні неприйняття будь-яких догм стосовно людини та світу, дотримання принципу множинності, толерантності, невизначеності істини буття, переосмислення традицій та критичне ставлення до шаблонів сприйняття, присутність певних елементів гри, інтертекстуальності, теми пошуку самоідентичності, бажання зацікавити та повернути літературі читача, що уможлиблює прочитання її творів у постмодерністській парадигмі.

У романі Дж.К. Оутс «Білявка» (2000) представлений оутсівський складний метод інтегрування реалістичної, романтичної та постмодерністської літературних традицій, поєднуються різні художні засоби з метою створення реалій життя та іронічної перспективи, драматизації деяких ключових історичних подій і т.п. Авторкою створено новий образ Мерилін Монро, який суттєво відрізняється від образу, сформованого суспільством, і містить складне сприйняття особистості реальної Норми Джин. У романі використовується авторський погляд із сучасного на минуле у формі розповіді головної героїні, якій властива висока самосвідомість.

Реалістичні наративні засоби – такі, як щоденники та внутрішні монологи Норми Джин – використовуються письменницею для того, щоб розкрити характер Монро та подати її публічний образ. Історична основа дозволяє поєднати наявні в романі ідеї з реальними проблемами та подіями. Мета автора не стільки створення атмосфери правдоподібності, скільки нове відтворення історичної жінки – Монро, а також того часу, в якому вона жила, що дозволило змалювати досить широку панораму минулого та дати йому переоцінку.

Оутс komponує нові літературні форми з уже наявного матеріалу, що дає привід говорити про інтертекстуальність роману. Письменниця відбирає окремі уривки з текстів, написаних власне Нормою Джин або іншими авторами про неї, а у примітках вказує джерела цитувань та звертає увагу на ті моменти в романі, яких вони стосуються. В тексті використовуються кліше з газет, постери із зображеннями Мерилін, відбитки її губної помади, фотографії, тексти пісень з кінофільмів, у яких Монро грала головні ролі, назви студій. Транскрипція в цьому в творі Оутс править за сценарій для головної героїні, за яким та «грає у житті», як у виставі. Але текст Дж.К. Оутс не можна розглядати як власне інтертекст. Авторка перетинає певні межі різних текстів, вибирає потрібне їй на даний момент, щоб створити власну художню мозаїку. Вільне пересування митця приводить до порушення усталених норм певних цілісних структур, що створює враження гри.

Ігровий чинник, що, за визначенням критиків (К.Неш, Л.Хатчен, Дж.Клиноквіца), зумовлює особливості художнього варіанту постмодерністської картини світу, для романів Оутс не є головним стрижнем, навколо якого розгортається дія, структуруються характери тощо. Але романістка використовує окремі елементи гри, зокрема, гру з літературними жанрами, гру з поширеними у суспільстві міфами й стереотипами мислення, гру з міфологічними та історичними елементами. Крім того, авторка апробує важливі з погляду особливостей постмодерністської гри прийоми, а саме: гра з реальними персонажами попередніх творів, гра з читачем і текстом, гра в літературу (в реалістичний роман, романтичний, постмодерністський). У романі нескладно побачити майстерне втілення різних жанрових форм. Такий формальний експеримент є спробою залучити читача до інформативної дискусії.

Отже, в романі «Білявка» Джойс Керол Оутс зосереджується на новому відтворенні життя популярної історичної постаті жінки, використовуючи художні новації та ідеї щодо проблеми «життя й гри». В романі тема пошуку власної ідентичності через обігрування міфу про Попелюшку стала центральною у філософському та естетичному наповненні

твору. Співіснування та взаємодія реалістичності й експериментальних художніх прийомів, творче спілкування з читачем свідчать про відповідність текстів Оутс загальним тенденціям *постмодернізму*, і є цінним матеріалом для дослідження американської літератури другої половини XX та початку XXI століття.

Література

1. Oates J.C. *The Edge of Impossibility: Tragic Forms in Literature*. – N.Y.: Vanguard, 1972.
2. Germain D. *Author Oates Tells «Where She's Been, Where She's Going»*. – Milasso, 1989.
3. Hutcheon L. *The Politics of Postmodernism. History, Theory, Fiction*. – London & N.Y.: Routledge, 1989.
4. Barth J. *The Friday Book. Essays and Other Nonfiction* – N.Y.: A Perigee Book, Putnam Publishing Group, 1984.
5. Barth J. *Further Fridays. Essays, Lectures, and Other Nonfiction, 1984 –94*. – Boston & N.Y.: Little, Brown & Co, 1995.
6. Oates J.C. *The Profane Art: Essays and Reviews*. – N.Y.: Dutton, 1983.
7. Jameson F. *Postmodernism or, the Cultural Logic of Late Capitalism*. – London: Verso, 1991.
8. Waugh P. *Stalemates?: Feminist, Postmodernist and Unfinished Issues in Modern Aesthetics*. – Rice, 1997.
9. Спанос В. Сучасна Теорія та відновлення забутого // Вікно в світ. – 1999. – № 5. – С.112–121.